

НАТАША МАРЈАНОВИЋ

Музиколошки институт Српске академије наука и уметности, Београд
Оригинални научни рад / Original scientific paper
natasamarjanovic4@gmail.com

ДУШАН КОТУР: ПОРТРЕТ КОМПОЗИТОРА,
ПЕДАГОГА И МУЗИЧКОГ ПИСЦА
Преглед рукописне заоставштине*

САЖЕТАК: У раду је представљен сегмент заоставштине Душана Котура (Црквени Бок, Банија¹, 1870 – Београд, 1936), који сведочи о разноврсним делатностима овог музичког педагога, композитора, хоровође и музичког писца. Грађа посредно открива мноштво појединости о културном и музичком животу у градовима на територијама Аустроугарске, Османског царства, Србије и Црне Горе у последњим деценијама XIX и почетком XX века, о активностима знаменитих, као и непознатих композитора и извођача, односно о различитим Котуровим интересовањима и ангажовањима на пољу музичке културе и просвете.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: заоставштина, периодика, изводи, белешке, црквена музика, хорска музика.

Душан Котур, композитор, музички педагог и музички писац, млађи савременик Стевана Мокрањца, Јосифа Маринковића и Тихомира Остојића, припада групи мање истакнутих, а несумњиво заслужних личности српске музичке и културне историје. По свршетку Велике новосадске гимназије и Богословије у Сремским Карловцима, окончавши успешно и студије музике на Конзерваторијуму у Прагу, нашао се на угледној позицији првог редовног професора музике у Карловачкој гимназији. Подучавао је ученике музичкој теорији и водио хор, посебно негујући традицију српске црквене

* Текст је настао као резултат рада на пројекту Матице српске *Музика са маргина (дојринос оицијој и музичкој култури и просвети)*, којим у Матици српској руководи др Даница Петровић, као и пројекта *Идентификација српске музике од локалних до глобалних оквира: традиције, времене, изазови* (руководилац М. Милин), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

¹ Данас у Републици Хрватској.

музике. Познато је и да је био активан као сарадник неколико периодичних листова, укључујући и једногодишњи ангажман на месту уредника часописа *Бранково коло* (вид.: СИМЕОНОВИЋ-ЧОКИЋ 1937; ЋОРЂЕВИЋ 1950; ПЕЈОВИЋ 1994).

Овом приликом представљамо сегмент Котурове заоставштине, сачуване у Музиколошком институту САНУ, као значајан извор за детаљније сагледавање богатог спектра интересовања и делатности овог вредног музичког посленика. Рукописна грађа садржи две основне групе докумената: 1. *разноврсне белешке*, међу којима су: а) изводи из штампе, б) записи о значајним личностима и различитим феноменима из света музике, књижевности и културе, в) Котуров наставни план рада (попис ученика, дневник и преглед рада са хором) и 2. *ноћни материјал*: а) Литургија за мешовити хор, б) једногласни записи црквених песама, в) разноврсни рукописи и преписи нотне грађе – световна хорска музика.

Кроз мноштво сведочанстава о различитим сферама Котуровог уметничког ангажмана и стваралаштва, грађа, у ширем смислу, сведочи о месту и улози музике у српском друштву, у последњим деценијама XIX и почетком XX века. Представљен је статус музичких пракси у различитим контекстима друштвеног живота: образовном, религијском, као и у домену забаве.

Изводи из цијамџе и друђе белешке

Мноштво Котурових преписа из штампе (преко три стотине јединица, писаних графитном оловком или мастилом) сабрано је из тридесет три часописа. Међу њима су илустровани листови за забаву, поуку и књижевност (*Млада Србадија*, *Србадија*, *Јавор*, *Босанска вила*, *Зора*, *Нова Србадија*), листови из области просвете (*Учиџељски лисџ*, *Просвеџни џласник*), књижевности и сценске уметности (*Књижевни џласник*, *Позориџије*), часописи у којима су неговане теме из области политике, привреде, народне просвете и књижевности (*Засџава*, *Браник*, *Правда*, *Срџска засџава*, *Слобода*, *Србобран*, *Нови Србобран*, *Срџски вјесник*, *Срџски џлас*, *Срџска ријеч*, *Трђовачке новине*, *Трђовински џласник*) и друга дневнополитичка, званична службена гласила (*Народни лисџ*, *Словенски јуџ*, *Беођрадске новине*, *Срџска цијамџа*, *Ресава*, *Народносџ*, *Самоуђрава*, *Национална борба*, *Сарајевски лисџ*, *Дубровник*).

Сачувани изводи су слика многоструких Котурових интересовања и потребе за прађењем савремених токова друштвених, музичких и културних дешавања. Одломци из поменутих листова доносе приказ културно-уметничких прилика на простору Аустроугарске и Краљевине Србије, међу Србима на подручју Хрватске и Далмације, Босне и Херцеговине, као и у страним

средионама насељеним српским живљем, током три последње деценије XIX и почетком XX века.² Котур у изводима најчешће укратко бележи наслове или основни садржај чланака о музици, док ређе сачињава и целовите преписе одабраних текстова. Неретко обједињује или компаративно сагледава одломке записа о истим темама, објављене у различитим листовима.

Посебна група белешки, у грађи обједињена насловом „Разно“, садржи Котурове тезе конципиране попут нацрта за даљу разраду у новим текстовима или другим стручним расправама. Ови записи директно откривају Котурова виђења различитих културних феномена и прилика: хорских и других видова музицирања, музичке педагогије и музикографије, проблема на пољу црквене музике; у контрапункту са изводима из штампе, који су такође понекад проширени карактеристичним коментарима и напоменама, веома су значајни за разумевање ауторовог општег доприноса српској музичкој култури и просвети.

У највећем броју случајева, изводи из штампе се односе на активности певачких друштава и других омладинских удружења, са акцентом на њиховом ангажовању око различитих видова неговања и очувања српског и словенског културног наслеђа. Поменуте вести сведоче о изузетном утицају друштава на музички и културни живот у градским средионама Аустроугарске. Реч је обично о оснивању или првим музичким наступима певачких дружина (Брчко 1896, Пљевља 1897, Чаково 1870, Цетиње 1881, Луговет 1904, Бела Паланка 1904), о прославама годишњица (Београдско певачко друштво, српско певачко друштво у Дубровнику), славама, освећењима застава („Обилић“, „Карађорђе“, Београд; „Побратимство“, Мостар), као и о селима, беседама, игранкама, концертима и добротворним забавама у организацији друштава или истакнутих појединаца: споменута су певачка друштва у Бечу („Зора“), Будимпешти, Сентандреји, Сегедину, Новом Саду, Земуну, Сенти, Старом Бечеју, Мољу, Ковиљу, Руми, Сомбору, Панчеву, Белој Цркви, Вршцу, Чакову, Загребу, Петрињи, Винковцима, Задру („Бранко“), Дубровнику, Шибенику, Карловцу, Пакрацу, као и у Мостару („Гусле“), Тузли („Његуш“), Приједору („Вила“), Дервенти („Змај“), Брчком, Госпићу, Сарајеву, Гацком („Застава“), на Цетињу. Издвојене су и забелешке о иницијативама „Кола српских сестара“, радничке, трговачко-занатлијске дружине, просветне женске задруге

² Котурови изводи из штампе датирају из: 1870–1871. (*Млада Србадија*), 1881. (*Србадија, Јавор*), 1882. (*Србадија*), 1885, 1889. (*Јавор*), 1897. и 1899. (*Босанска вила, Зора*), 1904–1905. (*Нова Србадија, Трговачке новине, Позоришће, Српски глас, Српски вјесник, Дубровник, Шћампа, Слобода, Ресава, Сарајевски лист, Народни лист, Трговински гласник, Застава, Браник, Правда, Србобран, Нови Србобран, Београдске новине, Самоуправа, Народност, Српска ријеч, Српска шћампа, Српска застава, Словенски јуџ, Просветни гласник, Књижевни гласник, Национална борба, Учишески лист*).

„Св. Мајка Ангелина“ у Будимпешти, дружине великошколске омладине „Побратимство“ у Београду.

Нису малобројни ни осврти на културно-уметничка дешавања у Краљевини Србији. Међу кратким вестима су слике о музичким догађајима одржаваним у Београду, Крагујевцу, Јагодини, Лесковцу, Врању, Белој Паланци, Нишу, Алексинцу, Госпићу. Поменуте су и актуелности из Солуна, о забави у организацији српске гимназије, као и оне о светосавској забави српског клуба и о оснивању српског певачког друштва у Сан Франциску.

Котур уочава и негативне појаве у вези са поменутим музичким догађајима. Коментарише да многе организоване забаве понекад представљају повод за неоправдано скупљање новца који бива на недостојан начин потрошен („Често се пута ‘чист приход’ попије“). Озбиљна критика, уз позив на штедњу и обраћање пажње на суштински значајне сегменте рада, упућена је певачким друштвима:

Многе дружине имају скупocene заставе, приређују скупе свечаности приликом посвећења застава а у друштвеној архиви имају [xxx] отрцани партитура. Многа друштва такође троше много на излишне излете, заједничко фотографисање итд. као да то чини друштво. Од тог друштва слабе користи има.

Котур примећује да само мали број хорских концерата одликује пригодном осмишљеном програмом, позивајући већа друштва да приређују тзв. „историјске“ концерте и засебне концертне вечери руске, чешке, пољске или српске народне музике из разних крајева. Забележен је и коментар о потреби за уједињеним деловањем већег броја малих певачких друштава, у процесу подизања музичке и културне свести.

Велики број белешки из штампе односи се на живот и рад познатих композитора и музичких извођача. Заступљени су прегледни коментари о стваралаштву Корнелија Станковића, Даворина Јенка, Божицара Јоксимовића, Јована Пачуа, као и о активностима чешких музичара Драгутина Чижека, Славољуба Лжичара, Гвида Хавласа, Хуга Доубека, Јосифа Цеа. Опширнији записи о делатности Јосифа Маринковића и Исидора Бајића свакако су у вези са Котуровим објављеним чланцима о двојици српских композитора. Спорадично је коментарисано и стваралаштво А. Дворжака и М. Глинке. Издвојени су подаци о раду мање познатих музичара: композиторске активности Александра Јорговића, учитеља у српској вишој девојачкој школи у Новом Саду, и Милоша Дозеле, хоровође певачког друштва „Гусле“.

Међу записима о јавним наступима познатих инструменталиста и вокалних солиста, Котур посебно нотира обавештења о запаженим гостовањима домаћих музичара у иностранству и изведбама дела запад-

ноевропске традиције (Жарко Савић као Фауст у Бечу, Софија Седмакова као Аида у Стразбуру). Такође, бележи вести о лондонском извођењу „Словенске увертире“ чешког композитора Владислава Завртала, уз нагласак да је енглеска публика одушевљено примила ово дело, у које је укомпонована и српска химна. Детаљно су праћени коментари о наступима Драгомира Кранчевића, Душана Јанковића и других, мање познатих музичких извођача. Обавештења о наступима српских гуслара и ширењу репертоара песама из Вукове збирке сведоче и о Котуровим виђењима значаја неговања српског народног, књижевног и музичког наслеђа. Котур је у изводе пренео и пригодне чланке посвећене преминулим музичарима: спомен Пава Мариновића, оснивача и хоровађе српског певачког друштва у Шибенику, заслужног и за рад српског црквеног певачког друштва „Јединство“ у Котору, Милоша Дозеле, хоровађе сарајевског певачког друштва, и Јосифа Цеа.

Информативно се говори и о манифестацијама у организацији знаменитих домаћих и страних културних институција: о активностима Народног позоришта у Београду, наступима позоришног оркестра са Станиславом Биничким и различитим концертним приликама (нпр. „Змајовино вече“ у Српском народном позоришту), о оснивању и раду музичке школе у Софији и у Дизелдорфу.

Посебна група белешки сведочи о Котуровим интересовањима и ангажовањима на пољу црквене музике. Сродне теме су заступљене у изводима из штампе, као и међу осталим записима. Препознајемо ауторову посвећеност овом пољу народног и уметничког стваралаштва, потребу за лепим певањем на богослужењу, као и у другим приликама када се изводи црквена, односно духовна музика. Не чуди што Котур из периодике издваја коментаре о брижљивом неговању певања у Карловачкој гимназији и о „природно лепом, славујском“ звуку црквене песме у саборном храму у Сремским Карловцима (*СРБАДИЈА* 1882), окружењу у ком је и сам стасавао као ученик Богословије и црквени музичар. Према белешкама из листова штампаних 1904. године, похваљено је хармонично појање певачког друштва „Поклич“ на литургији на Дан Св. архангела Михаила у Свилајнцу, литургијско учешће гимназијског хора у Мостару и, посебно, појање певачког друштва „Станковић“ у Вазнесењској цркви у Београду:

Из ове цркве, из које сваки побожан хришћанин сваке недеље и празника може изаћи задовољан лепим богослужењем, поучен лепом проповеђу и усхићен лепим појањем певачке дружине *Станковић*, прошле недеље је могао изаћи још задовољнији. То задовољство пружила је певачка дружина *Станковић* отпевавши велико *Свјат* у мешовитом хору. Композитор је свој циљ постигао, јер је с потпуно разумевања схватио њену садржину и

задржавши у главном њену познату мелодију учинио ју је анђелском песмом, која се и на земљи из људских уста чути може³ (*БЕОГРАДСКЕ НОВИНЕ* 1905).

С друге стране, Котур кроз неколико теза наговештава да је потребно разматрати и коментарисати проблем неосетљивости цркве и државе према лепим уметностима, према црквеном, народном и уметничком певању, као и питање стручне спреме певача и учитеља певања. Нарочито наглашава неопходност већих, системских улагања у музичко усавршавање појединаца. Напомињући да је и сам био српски питомац послат на студије у иностранство, критички истиче да је неопходно да овакве иницијативе и подршка црквеним музичарима буду учесталије. Ове рукописне белешке су свакако повезане са званичним предлозима које је Котур упутио Матици српској, заступајући идеју о увођењу музике у образовање младих и предузимање стипендирања музичких студија (уп. ПЕЛОВИЋ 1994).

У посебном одељку записа, нудећи својеврсно решење горе апострофираног проблема, Котур говори о потреби за комуникацијом између јерархије и појака, у циљу континуираног унапређивања квалитета црквеног појања на богослужењима:

Кад буде музикалан патријарх замолити га да путем конзисторија затражи од парохијског свештеника да му опишу како се у цркви пева, ако има певачко друштво да му опишу живот и рад његов.

Коментаром да „црква треба да одреди шта се сме у цркви певати, но зато би и богослови требали да знаду нешто да их коровође не варају и да знаду глас у цркви уватити“, Котур подвлачи поруку о значају образовања црквених музичара, отварајући и деликатну тему о музичким, естетским и функционалним карактеристикама црквене, богослужбене, односно духовне музике у ширем смислу. Оба питања су актуелна и у нашем, савременом тренутку.

Изводи из периодике такође обилују вестима о ангажовању црквених певачких друштава на пољу богослужбеног, као и концертног извођаштва. Међу њима су и опширнији преписи новинских чланака, обично са наведеним програмима беседа, концерата и сличних јавних музичких дешавања, уз које Котур дописује и личне коментаре, подстакнут сопственим искуством хоровађе и музичког писца.

Пратећи детаљно периодичну штампу, Котур је обавештен и о актуелностима у области црквено-музичког издаваштва. У преписе уноси вести о објављивању нових појачких збирки. Издвојена је „нотална ђачка појанка“

³ Уз овај извод, Котур критички износи и коментар о недостатку саопштења о ауторству поменуте хорске литургијске песме.

Јована Борјановића, за два дечија гласа, коју је сентомашки учитељ приредио према записима Корнелија Станковића, и наглашено да је овај зборник препоручен српским школама, као пригодан приручник за учење појања из нота. На другом месту, поменута је служба Тихомира Остојића, приређена за мешовити, четворогласни хор. Изводи из педагошко-књижевног гласила *Училијски лист*, о новообјављеној збирци дечијих песама Владана Р. Ђорђевића, којом је омогућено усавршавање наставе музике у основним школама, такође потврђују утисак о Котуровој бризи о учењу лепог певања. У чланку је истакнуто да је основни циљ певачке активности управо „развијање гласа и осећање за лепоту, упитомљавање и облагорођење слуха“, а да је у пракси уобичајено „грубо, немирно, погрешно, јако певање“. Процењено је да је новим издањем омогућено уједначавање у извођењу појединачних песама и сагледан значај Ђорђевићеве збирке за процесе савлађивања нотног писма у основним школама.

Котур прати и друге информације о музичком издаваштву. Осим вести о објављеним збиркама турских и српских потпурија за клавир, збирке српских народних песама и игара Ј. Слободе, *Школе за виолину* Владимира Р. Ђорђевића, *Албума класичних мешовитих хорова* Риста Мисите, вишеструко су занимљиви подаци о новообјављеном *Албуму српских песама* и о *Албуму хрватских најјева*, које је за клавир приредио Славољуб Лжићар. Описом садржаја албума, дотакнуте су и сложене теме о пореклу и различитим утицајима међу сабраним песмама: представљене су „чисте“ народне мелодије, такозване „варошке“ песме, посрбљене варијанте немачких и италијанских арија, као и оне писане према пољским и чешким мелодијама. Напомене о пореклу песама у *Албуму хрватских најјева* (да четвртина заступљених мелодија заправо није хрватска, будући да „припада“ Србима, Словенцима и западним Словенима), упућују и на етапе Котуровог истраживачког поступка приликом рада на припреми студије о српским народним песмама у хрватским збиркама, а, посредно, сведочи и о његовом општем односу према проблему сакупљања и објављивања српских народних песама (уп. Пеловић 1994).

Изводи из штампе и остали записи откривају и Котурова виђења о писању о музици. Упечатљиви су коментари о потреби за професионалнијим односом према материји у овој области новинарства. Аутор даје посебан осврт на чланке о беседама, концертима и другим сличним музичким догађајима, констатујући недостатак прецизнијих података о месту одржавања, музичком делу репертоара или о извођачима. Међу напоменама стоји општи Котуров утисак о непрофесионалном стилу писања, коментар да су „дописници и рецензенти тако неписмени да не међу ни ко пева ни шта пева, само лепо пева“. Примећено је да појединачни чланци „одишу немусикалношћу“ или да су у целини „слаба работа“.

Котур истиче и недостатак посебне рубрике у периодици која би редовно била посвећена музици:

Пев[ачке] дружине с правом нека захтевају од политичких, дневних и других листова да се установи стална рубрика: *Музика* под коју би све долазило што се тиче музике те тако да се олакша посао онима који данас сутра буду на томе радили. Овако може Срп[ска] Матица расписати награду од 5000 дуката па неће никад ништа добити. Из чега да се пише, где су податци за какву озбиљнију радњу.

Овај сегмент грађе је значајан за разумевање Котуровог ангажовања као музичког писца у листовима *Ситражилово* и *Српски музички лист*, односно као сарадника и једногодишњег уредника листа *Бранково коло*.⁴ Веза је уочљива пре свега у одељцима у којима су објављиване вести о новим музичким издањима, концертним и другим музичким дешавањима, коментари о црквеном појању, или краћи текстови посвећени музичарима. У многим непотписаним текстовима, као и у онима који носе иницијале Душана Котура, препознаје се исти манир кратког, информативног излагања, без израженог критичарског приступа (уп. Пејовић 1994), али и потреба за наглашавањем атрибута националног, посебно када је реч о српској музици и култури: при спомену објављивања нових збирки и албума, наглашен је допринос у „одомаћивању“ српских мелодија (*Бранково коло* 1898а); у тексту о српским гусларима, Котур наводи коментар Јована Јовановића Змаја да „гајде и сватовац [...] *само Србин* може да разуме“, додајући да се исто може рећи за гусле, при чему за странце овакав музички доживљај представља тек својеврсну „етнографску студију“ (Котур 1898). Штампани текстови потврђују и да су многобројне (поменуте) белешке из периодике управо претходиле Котуровом приступу писању, даљем информисању јавности о појединачним темама. Аутор у овим случајевима професионално наводи да је до конкретних сазнања дошао на основу записа у другим листовима.

Као свршени студент прашког Конзерваторијума, Котур обраћа посебну пажњу на значајне личности чешке културе и уметности. Међу сачуваним документима налазе се и белешке о животу и делу Б. Сметане и А. Дворжака, као и преписи из детаљне студије (на 94 стране) о Павелу Шафарику, из пера познатог чешког културног историчара и етнографа Ченека Зибрта (*Čeněk Zibrt*): *Живот и рад П. Шафарика, расветљен њиховим синовци Јанку (1854–59)*. Овом сегменту грађе придружимо и исечак из прашких новина (недатирани, без података о називу листа), као сведочанство о прослави светих Тирила и Методија, у коме се спомиње и хорско извођење једне српске песме.

⁴ Котур је вршио ову функцију у периоду 1913–1914.

Сведочанства о њедаџошком раду

Засебна група докумената, издвојена поднасловом „Певање 1929/30. Душан Котур“, доноси податке о Котуровом раду током последњих година службе на месту професора музике и црквеног и хармоничног певања у Карловачкој гимназији. Осим пописа ученика који су певали у хору и белешки о њиховом похађању наставе, ова целина садржи дневник и преглед рада на часовима хорског певања. Уочавамо да је Котур, кроз три тромесечја текуће школске године, гимназијалце подучавао богослужбеним песмама из Литургије, Благодаренења и Опела. Такође, на репертоару су биле и световне песме, за светковине и друге забаве.

Котур бележи напомене о наступима гимназијског мешовитог хора у разноврсним приликама. Изложени су посебни спискови са датумима богослужења на којима је хор узимао учешћа (литургије, опела), без прецизнијих навода о литургијском певачком репертоару. До појединих података долазимо посредно, кроз још једно сведочанство о Котуровом раду са гимназијским хором. У листу *Бранково коло* из 1898. године пренет је приказ из *Заставе* (1897), у коме анонимни аутор описује боравак у Сремским Карловцима и утиске о литургијском појању хора, под управом Душана Котура. Гимназијалци су, према овом сведочењу, певали из новообјављеног нотног зборника литургијских песама из пера Тихомира Остојића (1896). Аутор текста похваљује Остојићев композиторски учинак у изградњи целокупног дела и посебно истиче добро извођење, складан, избалансирани хорски звук који су и верници примили са одобравањем:

Појање ово чини особити утисак на слушаоце, јер је композиција сама по себи врло добра, а певачки збор је врло спремљен. Све потанкости армоничног појања изводе се до ситница. У јачини појединих гласова влада потпуна складност, тако да се у најтишијем појању чује редак дубоки контрабас. Са необичним задовољством слуша се ово појање, што служи на част у првом реду учитељу појања. (*БРАНКОВО КОЛО* 1898а: 157)

У Котуровом рукопису је забележен и податак о хорским наступима на свечаним седницама, концертима Црвеног крста, академијама Соколског друштва у Сремским Карловцима, на концертима богословске омладине, забавама „Кола српских сестара“. Предочено је и да су међу најчешће извођеним делима у оваквим приликама биле композиције Мокрањца, Бајића, Биничког, Јоксимовића, као и Звонаржа, Цеа, Менделсона, Чајковског.

У рукопису проналазимо и исписан распоред теоријског градива за ученике првог и другог разреда гимназије, за појединачна тромесечја. Основни појмови предвиђени за учење у овом периоду били су: уметност, звук, тон, ритмика, нотни систем, паузе, линијски систем, лествица,

ступњеви, тонски род, сродства, и сличне теме из области теорије музике, солфеђа и хармоније. Из данашње перспективе, чине се готово невероватним утисци о ширини музичког образовања и практичној музичкој вештини гимназијалаца почетком XX века.

Нотни материјал

Нотни материјал из овог сегмента заоставштине Душана Котура садржи три основне целине: а) Литургију за четворогласни мешовити хор, б) једногласне записе црквених песама из Осмогласника и в) рукописе и преписе нотне грађе обједињене насловом „Транспоновано и хармонизације“.

На насловној страни Литургије забележено је да је аутор непознат, уз исказану претпоставку да је реч о делу проте Јована Живковића или Душана Котура. Аналитичким прегледом партитуре увиђамо да су литургијске нумере у највећем сегменту нотног текста идентичне песамама из Литургије Тихомира Остојића, приређене за потребе хора ученика Велике новосадске православне гимназије (1896). Будући да поменути извори сведоче о Котуровом извођењу ове литургије са гимназијским хором, чини се основаном и претпоставка да је реч о препису Остојићеве партитуре управо за потребе рада са ученицима Карловачке гимназије. Препис садржи већину литургијских песама из оригиналног рукописа.⁵ На појединим местима уочљиви су додаци, попут дописаних предлога за измене сегмената хорских деоница (у деоници баса и тенора). Завршна песма, *Сјаси Христје Боже*, измењена је према потреби за литургијским помињањем српског патријарха Димитрија (Павловића) и надлежног епископа Иринеја (Ћирића).⁶

Другу групу црквених песама чине ауторски Котурови записи (укупно двадесет страна, формата А5, нотног текста, исписаног графитном оловком). Реч је о химнама из Осмогласника: стихирама на „Хвалите“, забележеним према напевима четвртог и петог гласа и стиховима Великог славословља, четвртог гласа. У питању су једногласни, рукописни записи, са напоменом: „Посвећујем свом верном пријатељу Драгомиру, Д. Котур“. Будући, компаративни аналитички осврт на овај сегмент заоставштине, у односу на мелографске записе Котурових претходника и савременика,

⁵ Партитура садржи следеће нумере (према редоследу песама у рукопису): *Јелици во Христја, Блаџослови душе моја Госјода, Слава. И ниње, Јединородниј Сине, Молићвами, Сјаси ни, Свјайиј Боже, Аллуја, И духови ѿвојему, Слава Тебје Госјоди, Суџуба јекѿенија, Оца и Сина, Милостѿ мира, Свјайѿ, Амин, Тебе ѿјем, И всјех и всја, Једин свјайѿ, Блаџословен ѓрјациј, Видјехом свјей исиѿиниј. Амин, Да исиољњайсја, Буди имја Госјодње, Сјаси Христје Боже.*

⁶ Патријарх српски Димитрије (Павловић) вршио је ову службу у периоду 1920–1930. Епископ бачки, Иринеј (Ћирић), био је надлежни епископ у периоду 1922–1955. Уп. Вуковић 1996: 163, 199–201.

могао би осветлити и нове аспекте ауторовог практичног приступа пољу српског народног црквеног појања.

У трећој („в“) групи записа из нотне грађе преовлађују световне песме за мешовити и мушки хор, уз напомену да су у питању Котурове хармонизације или транспозиције оригиналних композиција Бајића, Маринковића, Јенка, Зајца, Доубека, Хорејшека, Хавласа.⁷ У основи већине Котурових композиција су световне народне песме (српске или чешке), приређене за четвороглас. Међу транспозицијама и осталим хорским делима су и композиције страних аутора (француских, пољских, руских, енглеских). Значајан број песама забележен је у једногласном облику, са уписаним текстом, а посебна група нотних записа издвојена је насловом *Српске игре* – за клавир.⁸ Очигледно је да је Котур и у овом пољу стваралаштва тежио ка неговању националног усмерења, приказујући кроз композиторски рад наслеђе народних музичких традиција, пре свега српске, али и других.

Овај нотни сегмент рукописне грађе садржи и мању групу недовршених нотних белешки, листове са исписаним хармонским задацима, забележеним једногласним мелодијама или скицама за хорске композиције, без уписаних текстуалних делова песама.

* * *

Представљени сегменти заоставштине Душана Котура из различитих углова осветљавају портрет активног и свестраног музичког посленика. Стиче се утисак о човеку широких интересовања, савесног у приступу појединачним областима сопствене професионалне делатности. Многи проблеми и питања о којима је писао у белешкама актуелни су и данас. Као пример из прошлости, слика Котурових ангажовања на различитим пољима музичке и културне делатности представља и пригодни позив на нове иницијативе међу млађим генерацијама, пре свега музичких педагога, композитора, музичких истраживача и писаца.

Прилог бр. 1

Музички садржај заоставштине Душана Котура

- КОТУРОВЕ ХАРМОНИЗАЦИЈЕ НАРОДНИХ ПЕСАМА – за мешовити хор: *Биј ме мајко*, *Под јорџованом*, *Од како је Бањалука*, *Пошла Румена*, *Шта се чује иза града*, *Дуни вејре*, *Киша иде праго-*

⁷ Детаљан списак песама вид. у прилогу.

⁸ Наслови појединачних песама наведени су у прилогу.

ви се знаду, Да знаш мила кад си мала била, Сан ме ломи, Девојчица ружу брала, Чамац дајше, Еј водем брајша, Три су сеје збор збориле, Три девојке ружу брале, Кад синоћ њођо низ њи њодруми, Леја њи је у алађе љуба, Сџиже ѡрама неће, Овим шором јаџодо, Текла вода Текелија, Кажу људи у Турака, Калојеру Перо, Ој њевојка је, Еј Анђелина, На крај села, Дођи ми дико, Тавна ноћи, Крај Вардар ми седење, Куји ми бабо, Анђелија воду вела, Седи ѡејо, Ала водем џараву, Мали ѡијац, Девојчица ѡлајно бели, Еј ја сам моје, Савила се џрана, Девојче ѡлавојче, Еј, у аџана, Да берем сасу сасу, Знаш ли душо, Наца дода моли боџа, Скувала сам вечерицу, Сви шајкаши одоше, Соколска ѡесма (по народној мелодији песме Садио Паја виноџрад), Синоћ кад се врајих, Све се кунем и ѡреклињем, Срем, Банай и Бачка, Орао кликће, Соколска ѡесма (Ти који слође наще), по чешкој мелодији (две верзије, за мешовити и мушки хор), Све ѡозаре Милејићу, Соколска ѡесма (Малена је фрушка џора), по чешкој мелодији, Ко ѡи ћери ѡокида ћердане, Скувала сам вечерицу (недовршено), Не лудуј Лело, по народном напеву, Бранкове ѡесме, Емина, Оро, Gde si dušo, Милка, Ni kaj na svetu lepšega, Еј кад сам синоћ, Је л' маји је л' ѡо ѡако; за мушки хор: Орао кликће, Леја ѡи је; Мноџаја ѡеја, сениомашко (непотпуно)

- ТРАНСПОЗИЦИЈЕ – за мешовити хор: *Naprej zastava slave* (Д. Јенко), *Шѡо је врева* (И. Бајић), транспоновано за три дечија гласа, *Боже брајимсѡва* (Д. Јенко), *У бој* (И. пл. Зајц), *Три чаше* (И. пл. Зајц), *Ено барјак* (В. Хорејшек),⁹ *Србин сам Србин* (Г. Хавлас), *Славија се диџла веће* (Г. Хавлас), *Хеј, ѡрубачу* (Ј. Маринковић), *Заџрњени слоџом брајском* (И. Бајић), *Песма срѡских соколова* (И. Бајић), *Бацала се леја Цвеја* (И. Бајић), *Сѡала Сѡана* (И. Бајић), *Долине ѡуѡње* (није наведен аутор)
- ПРЕПИСИ ХОРСКИХ КОМПОЗИЦИЈА РАЗЛИЧИТИХ АУТОРА – *Ој Славени јоѡије живи*, *Соколска*, *Ми смо браћо славјанскоџ*, *За дом мили*, *Свраћање* (В. Клаић), *Ој Бурћевдане*, *Боже ѡравде*, *Леја наца домовино*, *Најреј засѡава славе*, *Мара има чарне очи* (за глас и клавир), *Ђулићи, ѡулићи*, *Шејала Јана* (Ј. Мађаревић, за глас, виолину и виолончело), *Борјано*, *Борјанке*, *Ој шумице зелена зелена* (исто), *Босанске народне ѡесме* (Ј. Пачу), *Сѡаваци ли* (Д. Јенко), *Кад синоћ ѡрођох* (без уписаног текста), *Руска химна* (без уписаног текста), *Леја наца*, *Долине ѡуѡне* (пољска песма), *Смеса срѡских*

⁹ Уз наслов ове песме забележена је напомена: „Ову песму са хрђаво преписаних нота сам исправио – колико одговара оригиналу, не знам“ Д. Котур.

народних њесама: *Лејџа њи је у алаџе љуба, Тавна ноћи, Слободо мила, драџа, Срџска химна, Свејџозаре Милејџићу, Narodna pesma, Gaudeamus igitur* (за мешовити и мушки хор), *Марсељеца* (Р. Делил), *Yankee Doodle* (текст на енглеском и немачком)

- ЈЕДНОГЛАСНЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ – *Од како је, Ој девојко, Кад синоћ, Ала имаш очи, Сву ноћ, Вејџар душе, Три сеје, Милка русе косе, Извор вода, Јова Ружу, Грана од бора, Лејџа њи је, Чувам овце, Је си л' чула Маро, Сијџан камен, Девојко моја, Пощџејџала, Калиноцубе, Бисџири водо, Там џде има, Пощџла румена, Лејџа Пава, Миљено, Девојко, Калино, Пощџејџала, Тавна ноћи, Карамвиље, Девојко моја, Ој, ко џи куџи, Еј, ја сам моје, Кад синоћ, Биј ме мајко, Иџрало коло џод Видим, Блаџо нама ево нашеџ кума, Куд се сџремаш, На џресџолу, Кищџа иде, Лејџа Пава, Мара девојка, Сунце јарко, Калојџеру Перо, Где си била Јано, Телал виче*
- СРПСКЕ ИГРЕ, ЗА КЛАВИР – *Дорћолка, Грочанка, Думба, Краџујевчанка, Осџировљанка, Серма или Неџојџинка, Сијџинищ, Жабарка, Зајам, Јасеничанка, Палилџлка, Кејџуша, Краџујевчанка, Левка, Морава, Најџалија Коло, Орловка, Пљескавица, Пожаре-ванка, Шарено оро, Чејџворка, Полощџка, Размажџенка, Трујџкавица, Босанка, Балканка, Бањка, Ваљевка, Влахиња (старија), Гарчанка, Градищџијџанка, Далмајџинка, Ужичанка (две верзије), Усџијџ дико, зора је, Цариџраћанка, Хои!, Чачанка*

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

БЕОГРАДСКЕ НОВИНЕ бр. 77 (18. 03. 1905).

БРАНКОВО КОЛО. „Црквено појање у Сремским Карловцима.“ *Белешке о умејџносџи*. 1898а, 5: 157.

БРАНКОВО КОЛО. *Белешке о умејџносџи*. 1898б, 10: 320.

ВУКОВИЋ, САВА. *Срџски јерарси од девџеџоџ до двадесџеџоџ века*. Београд, Подгорица, Крагујевац: Евро, Унирекс, Каленић, 1996, 163, 199–201.

ЂОРЂЕВИЋ, ВЛАДИМИР Р. *Прилози биоџрафском речнику срџских музичара*. Београд: Научна књига, 1950, 29.

КОТУР, ДУШАН. „Белешке о уметности.“ *Бранково коло*. 1898, 16: 511.

ПЕЈОВИЋ, РОКСАНДА. *Крищџике, чланци и џосебне џубликације у срџској музичкој џрощџлосџи (1825–1914)*. Београд: Факултет музичке уметности, 1994.

СИМЕОНОВИЋ-ЧОКИЋ, СТЕВАН. „Душан Котур, музичар и последњи уредник Бранковог кола.“ *Лејџојџс Мајџице срџске* 347 (1937): 83.

СРБАДИЈА. „Карловачка гимназија.“ 1882, 2: 99.

Nataša Marjanović

DUŠAN KOTUR:
A PORTRAIT OF A COMPOSER, PEDAGOGUE AND MUSICAL WRITER
Review of Manuscript Legacy

Summary

This paper deals with the part of the manuscript legacy of Dušan Kotur (1870–1936), which testify to his various activities as a composer, musical teacher, conductor and musical writer. Presented documents also bring to light numerous characteristics of cultural and musical life in the cities at the territory of Austro-Hungarian and Ottoman Empire, Serbia and Montenegro in the last decades of the 19th century and at the beginning of the 20th century. The notes testify to the activities of famous and unknown composers and musical performers, as well as to various Kotur's interests and engagements in the field of musical culture and education.

Manuscripts contain two main groups of documents: 1. *various notes*: a) excerpts from periodicals, b) notes about famous figures and different phenomena in the field of music, literature and culture, c) Kotur's instructional plan for work with students, and 2. *musical material*: a) The Liturgy, for mixed choir, b) records of the Serbian church chant, c) various manuscripts and transcripts of musical scores – folk choral music.

Key words: legacy, periodicals, excerpts, notes, church music, choral music.